

УДК 94(477)(092)

DOI: 10.31470/2518-7600-2019-8-120-133

**HISTORIAN OLEXANDER GRUSHEVSKYI:
TOUCHES TO THE PORTRAIT**

**ІСТОРИК ОЛЕКСАНДР ГРУШЕВСЬКИЙ:
ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТУ**

**ИСТОРИК АЛЕКСАНДР ГРУШЕВСКИЙ:
ШТРИХИ К ПОРТРЕТУ**

Igor Dovzhuk,

доктор історичних наук,
професор кафедри
документознавства
i.v.dovzhuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6941-6336>
ID: 0000-0001-6941-6336
ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
м. Переяслав-Хмельницький,
вул. Сухомлинського, 30,
Київська обл., Україна, 08401

Igor Dovzhuk,

Doctor in Historical Sciences,
Professor of Department of
Scientific discipline of
documentation
i.v.dovzhuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6941-6336>
ID: 0000-0001-6941-6336
Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University, 30,
Sukhomlynsky Str.,
Pereiaslav-Khmelnytskyi,
Kyiv region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article outlines some aspects of scientific activity of Oleksandr Serhiievych Grushevskiy, in particular, his scientific-organisational and pedagogical work, and also achievement in area of archive science, history of Ukraine and ethnography.

It was noted that Oleksandr Grushevskiy was the first to raise the issue of the need for archival reform and to take the first steps to develop such a project. According to these plans, the general guidance, coordination of theoretical research and practical work in the field of archival affairs was to be carried out by the library-

archival department of the People's Ministry of Education of the UPR, headed by Oleksandr Grushevskiy. This department created an archeographic commission for the development of theoretical problems of archival science, the scientific library, and the editorial board of the specialized journal «Monuments». The scientist laid the foundations of a general archival reform in Ukraine (1918), which envisaged the creation of the National Archives of the Ukrainian State in Kyiv and provincial archives and commissions on the ground.

It is not only the scientific, organizational and pedagogical activities of Oleksandr Grushevskiy that amaze. He is the author of more than 100 scientific papers on the history of Ukraine, historiography, ethnography, and the history of literature.

The scientific, organizational and pedagogical activity of Oleksandr Grushevskiy was terminated in August 1933 – he was dismissed from all positions at the All-Ukrainian Academy of Sciences. On August 9, 1938 he was arrested. For participation in the anti-Soviet nationalist organization O. Grushevskiy was sentenced to five years of exile.

Oleksandr Grushevskiy, like his brother Mykhailo Serhiievych, has also greatly benefited from Ukrainian science, including in such fields as the history of Ukraine, ethnography, archeography, archival studies.

Keywords: *Oleksandr Grushevskiy, Mykhailo Grushevskiy, history of Ukraine, archival studies, ethnography, history of literature.*

Постановка проблеми. З початку 90-х рр. ХХ ст. спостерігається активний розвиток грушевськознавства як окремого напряму історичних досліджень. Це свідчить про неабиякий інтерес науковців і громадськості до творчої спадщини видатного українського історика М. С. Грушевського та членів його родини. Активна діяльність сучасних грушевськознавців невинно стирає білі плями в історії родини Грушевських, винищеної радянським тоталітарним режимом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядуваній проблемі так чи інакше прислужилися праці Г. С. Брега (Брега, 2003), І. Б. Гирича (Гирич, 1991), В. А. Качкана (Качкан, 1995),

І. Б. Матяш (Матяш, 1997, 1998, 2001), Р. Я. Пирого (Пиріг, 1994, 2017) та ін.

Мета розвідки: з позицій сучасної історичної науки проаналізувати найважливіші аспекти наукової діяльності Олександра Грушевського, показати його внесок у розвиток історії України, архівознавства, етнографії.

Виклад основного матеріалу. Олександр Сергійович Грушевський – молодший брат Михайла Сергійовича Грушевського, дослідник історії України, літературознавець, етнограф, архівіст. Народився в м. Ставрополь у 1877 р. У 1888-1893 рр. навчався у Владикавказькій класичній гімназії. У 1899 р. закінчив історико-філологічний факультет Імператорського університету Святого Володимира (м. Київ) з дипломом I ступеня.

По закінченню університету О. Грушевський обрав фахом науково-викладацьку діяльність. Він їде до Австрії та Німеччини, де працює в музеях, архівах і бібліотеках з метою поглиблення своїх знань. У 1904 р. склав іспити на ступінь магістра російської історії. У 1907-1908 рр. – приват-доцент кафедри російської історії Новоросійського університету (м. Одеса). Проте за читання лекцій з історії України українською мовою змушений був залишити стіни цього навчального закладу. О. Грушевський у 1909 р. працював у Московському університеті, а з 1910 р. почав викладати в С.-Петербурзькому університеті (до 1917 р.) історію України та спецкурси (Брега&Юркова, 2004: 235).

О. С. Грушевський під час Української революції був членом Української Центральної Ради від Української трудової партії. Після відкриття в Києві Українського народного університету – приват-доцент (1917 р.), а в 1918-1919 рр. – професор. Олександр Сергійович працював у низці наукових товариств, комісій, видань (з 1920 по 1936 р. – голова Комісії АН УРСР зі складання географічного словника України; з 1921 р. – директор історико-географічної комісії ВУАН, дійсний член археографічної комісії ВУАН і дійсний член НТШ, член Українського Наукового Товариства; друкувався на сторінках Літературно-наукового вісника, Записок НТШ тощо). У 1922-1923 рр. працював під керівництвом М. Василенка на

Науково-дослідній кафедрі історії України. З вересня 1917 р. очолював бібліотечно-архівний відділ при департаменті мистецтв Генерального секретарства справ освітніх УЦР (із січня 1918 р. – Народного міністерства освіти УНР) (Довідник з історії України, 2001: 186).

О. С. Грушевський першим поставив питання про необхідність проведення архівної реформи в Україні (а в її контексті – організацію архівної освіти й започаткування архівної періодики) і зробив перші кроки до розроблення такого проекту. Згідно з цими планами, загальне керівництво, координацію теоретичних досліджень і практичних робіт у галузі архівної справи мав здійснювати бібліотечно-архівний відділ, яким керував Олександр Сергійович. При цьому відділі створювалися археографічна комісія для розроблення теоретичних проблем архівознавства, наукова бібліотека, редакція спеціалізованого часопису «Пам'ятки». Учений заклав основи загальної архівної реформи в Україні (1918 р.), що передбачала створення Національного архіву Української держави в Києві та губернських архівів і комісій на місцях.

На початку 1920-х рр. О. Грушевський розробив один із варіантів проекту положення про Український архівно-археологічний інститут (інший варіант назви – Український археологічний інститут). За задумом Олександра Сергійовича, інститут мав бути загальнодержавним. Серед основних предметів викладання в УАІ називалися історія України, історична географія, археологія, нумізматики, геральдика, сфрагістика, архівознавство, загальне бібліотекознавство тощо. Крім лекцій передбачалося проведення наукових екскурсій. Незважаючи на те, що концепція УАІ так і не була прийнята, О. Грушевський упродовж 1920-1921 н. р. працював у Київському археологічному інституті, викладаючи історію України, історичну географію та архівознавство, залишивши роботу лише в лютому 1921 р. (Матяш, 2001: 24-25).

У першій половині 1920-х рр. О. Грушевський активно займався науковою і викладацькою діяльністю. Так, у цей період він – керуючий історичним циклом Вищого інституту народної освіти ім. М. П. Драгоманова, керівник Секції історії українського права при Правничім товаристві, директор

Постійної Комісії для складання історично-географічного словника українських земель (з березня 1919 р.) та ін. Як педагогу вищої школи вченому доводилося викладати не лише історичні дисципліни, а й літературу та грецьку мову.

У 1924 р., після повернення з еміграції Михайла Сергійовича Грушевського й організації ним історичних установ, Олександр Сергійович став дійсним членом Археографічної комісії ВУАН, членом редколегії журналу «Україна», «Записок історично-філологічного відділу ВУАН» тощо. Цікава з точки зору архівістики робота О. Грушевського в Археографічній комісії, яку очолював О. Ю. Гермайзе. Так, за дорученням комісії вчений працював з архівними документами, що торкалися історії міського землеволодіння періоду Гетьманщини, увійшов до складу спеціального редакційного комітету (М. С. Грушевський, О. Ю. Гермайзе, К. О. Лазаревська, Є. К. Тимченко), де розроблялися правила археографічних публікацій. Досвід архівної роботи дозволив О. С. Грушевському запропонувати методикку описування архівних збірок і колекцій документів (Кіржаєв, 1994: 43-44, 80).

У червні 1929 р. О. С. Грушевського обрано до складу Ради Історичної секції ВУАН, куди, крім нього, входили М. С. Грушевський, О. Ю. Гермайзе, І. І. Щітківський, Ф. Я. Савченко, М. М. Ткаченко, В. Д. Юркевич. Навантаження Олександра Сергійовича й далі зростає. Він – директор Історично-географічної комісії, заступник голови Історичної секції, керівник секції соціальної і політичної історії при Науково-дослідній кафедрі історії України в Києві. Він також співпрацює в Комісії районного дослідження Лівобережної України та Археографічній комісії.

Вражає не тільки науково-організаційна та педагогічна діяльність О. С. Грушевського. Він є автором понад 100 наукових праць, присвячених історіографії, етнографії, історії України, історії літератури. Серед них: монографії «Пинское полесьє» (1901 р.), «Очерки истории Туровского княжества» (1902 р.), «Города Великого княжества Литовського в 14-16 вв.» (1918 р.); численні розвідки із соціальної та політичної історії України XVI-XVIII ст., української історіографії XVIII-XIX ст.;

серія нарисів про українських письменників XIX-XX ст. («З сучасної української літератури. Начерки і характеристики», 1909 р.; «Галицька молодь та Куліш в 1860 р.», 1928 р. та ін.) (Брега&Юркова, 2004: 236).

О. Грушевський створює оригінальну галерею портретів-есе відомих фольклористів, етнографів та істориків (М. Костомаров, М. Максимович, М. Маркевич, І. Франко та ін.). Звернемо увагу на працю «Из харьковских лет Н. И. Костомарова», видану 1908 р. На значній документальній базі автор створив чи не найкращий і досі науково-популярний нарис про визначного вченого-історика М. І. Костомарова. Олександр Сергійович не захоплюється деталізацією біографії Миколи Івановича; він дає тільки необхідні факти, дати. Основне завдання дослідник бачить у тому, аби розкрити найважливіші грані пошуків М. Костомарова на ниві науки (Грушевський, 1908).

У нарисі-дослідженні «Н. А. Маркевич: Из прошлого украинской литературы и историографии», що побачив світ у 1911 р., О. Грушевський розкриває найважливіші віхи життя і творчих здобутків літератора. Учений робить висновок про те, що сильні українські враження М. Маркевич проніс через усе своє життя. В основі тих вражень – любов до рідного краю, його природи, побуту, минувшини (Грушевський, 1911).

О. Грушевському належить низка праць, написаних на стику фольклористики, етнографії та літературознавства. Візьмемо, наприклад, нарис «Из истории украинской этнографии: изучение исторических песен» (1905 р.). Це, по суті, огляд фольклористичних досліджень М. Цертелєва («Опыт собрания старинных малороссийских песен»), М. Максимовича («Малороссийскія песни»), І. Срезневського («Запорожская старина»), О. Бодяньського («О народной поэзии славянских племен»), М. Костомарова («Об историческом значении русской народной поэзии»), М. Маркевича («Записки о Малоросии, ея жителях і произведениях»). О. Грушевський проаналізував ці праці, підвівши читача до висновку про те, що саме в основі інтересу до вивчення української пісенної творчості лежало почуття захоплення народною поезією, яке й було першим поштовхом до збирання та вивчення фольклору (Грушевський, 1905).

В аналітичній розповідці «Из истории украинской этнографии: Этнографические темы в украинской литературе» (1910 р.), О. Грушевський, починаючи від «Енеїди» І. Котляревського, розглядає твори Г. Квітки-Основ'яненка («Мертвецький великдень»), М. Костомарова («Великодняя ніч»), М. Маркевича («Відьма», «Чарівниця», «Вінки», «Поминальний день», «Іван Купала» та ін.), інших письменників. Він підводить читача до думки, що для української літератури тієї епохи – то «був час шукань. Старі теми, внесені у літературу людьми старшого покоління, були уже прийняті. Керівні принципи – реалізм і демократизм – і надалі зберегли свій вплив і захоплення, але ж треба було творити новий зміст...» (Грушевський, 1910: 21).

Науково-організаційна й педагогічна діяльність О. С. Грушевського була припинена в серпні 1933 р. – його звільнено зі всіх посад у ВУАН. У тривозі минали роки, на які припали смерть брата, масові репресії проти української інтелігенції. Олександра Грушевського заарештували 9 серпня 1938 р. як одного з учасників антирадянської української націоналістичної організації (Матяш, 2001: 28).

Допити О. Грушевського тривали в Київській тюрмі НКВС до березня 1939 р. Упродовж кількох місяців заарештований мужньо відкидав висунуті проти нього звинувачення. Тільки 14 березня слідчим удалося оформити протокол допиту, який свідчить, що О. Грушевського зламали лише частково. Ось одна з його відповідей: «Я повторю, що учасником антирадянської націоналістичної організації я ніколи не був. Що ж до підривної роботи, то дійсно, у своїй практичній науковій роботі я, як переконаний український націоналіст-«самостійник» і послідовник свого брата академіка Грушевського М. С. ... проводив установки і різні теорії у своїх роботах, які носили явно антирадянський націоналістичний характер». О. Грушевський погодився на внесення цих зізнань до протоколу, але наполягав на такому доповненні: «Повинен сказати, що це робилося мною та іншими співробітниками академії не свідомо, з метою завдати певної шкоди радянській науці, а диктувалося внутрішніми націоналістичними переконаннями» (Піріг&Тельвак, 2017: 542).

Підслідний О. Грушевський змушений був визнати, що його «підривна робота» полягала в перекручуванні суті того чи іншого історичного явища й поданні в такому вигляді молодим науковцям. А «саботаж» зводився до того, що з 1930 р. він не видав жодної праці. Хоча, зрозуміло, це сталося через початок погрому наукової школи М. Грушевського. Можемо уявити, якого тиску з боку слідчих НКВС зазнав Олександр Сергійович і якої мужності вимагало відкидання звинувачень. У протоколі є й така його відповідь: «В організацію я ніким, у т. ч. і Грушевським М. С., не залучався і організованої боротьби з Радянською владою не вів» (Піріг&Тельвак, 2017: 542). Це означало, що Олександр Грушевський нікого не обмовив, включаючи й покійного брата.

О. Грушевський був засуджений Особливою нарадою при НКВС СРСР 5 жовтня 1939 р. За участь в антирадянській націоналістичній організації він отримав п'ять років заслання до Казахстану. Місцем заслання визначили м. Павлодар.

За звільнення Олександра Грушевського боролася його дружина Ольга Олександрівна – людина енергійна й освічена, яка закінчила С.-Петербурзький університет. Отримавши інформацію про те, що справу Олександра Сергійовича направлено на розгляд Особливої наради, О. Грушевська виїждить до Москви і звертається з листом до НКВС СРСР. Вона доводить, що її чоловік ніколи не належав до антирадянських організацій, а віддавав усі сили науці. Причину арешту вона вбачає в підлому оббріхуванні, намаганні звести рахунки. З листа виходить, що під час арешту та обшуку було вилучено бібліотеку, більш як 5600 книг, значна частина яких належала їй особисто. Ольга Олександрівна також просила повернути бібліотеку. Лист осів у слідчій справі.

Наприкінці жовтня 1939 р. О. О. Грушевська довідалася про долю Олександра й у відчаї надіслала телеграму особисто Й. В. Сталіну. Наведемо її повністю мовою оригіналу: «Великий Сталин! Сегодня радостью наполнилось мое сердце, когда я узнала, что благодаря Вашей мудрой политике Западная Украина стала радянской и вошла в семью свободных народов. Она освободилась от ига польских панов и может теперь радостно смотреть на будущее. Слава Вам и Вашим соратникам.

И какая ирония судьбы. Сегодня я узнала горе, в такой радостный день! Мне сообщили, что моего мужа проф. Александра Сергеевича Грушевского, шестидесятилетнего старика высылают по приговору ОСО на 5 лет в Алма-Ату, подозревая в национализме. Он никогда не был ни шовинистом, ни националистом, а только украинцем и честным радянским служащим. Он первым в 1906 г. читал лекции на украинском языке в Одесском университете, за что в 1907 г. получил выговор и запрещение читать лекции в южных университетах, и мы жили до 18 г. в Ленинграде. Теперь, когда украинская речь звучит во всех университетах Украины неужели не вспомните его и в этот великий день присоединения Украины, не дадите свободу ему, верному сыну украинского народа и всего Союза. Будьте милостивы к нам, Дорогой Великий наш Вождь!

28.X.39 Ольга Грушевская» (Пиріг&Тельвак, 2017: 545).

Наступного дня телеграма була зареєстрована в загальному відділі ЦК ВКП(б), після чого надійшла до НКВС. Трохи пізніше Ольга Олександрівна також звертається з проханням про звільнення безвинно засудженого чоловіка до весільного Л. П. Берії. Проте телеграма до Берії не потрапила.

О. Грушевський мешкав у Павлодарі по вул. Фрунзе, 189-б, працював рахівником, перебував під наглядом міліції. У січні 1940 р. Олександр Сергійович подає апеляцію на скасування вироку Особливої наради. Важко сказати, яка із заяв Ольги та Олександра Грушевських справила свій вплив, але в червні 1940 р. справу знову розглядали в секретаріаті Особливої наради. Однак там дійшли висновку, що підстав для перегляду справи немає. Відмову у вересні 1940 р. затвердив заступник наркома внутрішніх справ СРСР В. Меркулов, а наприкінці листопада це повідомлення досягло Києва і Павлодара (Пиріг&Тельвак, 2017: 547).

Помер Олександр Сергійович Грушевський у 1942 або 1943 р. Документальних даних про його смерть та місце поховання не знайдено. Був реабілітований у 1989 р.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, Олександр Сергійович Грушевський, як і його брат Михайло Сергійович, також значною мірою прислужився українській науці, у тому числі в

таких галузях, як історія України, етнографія, археографія, архівознавство. Багато часу його прізвище було в числі тих, на кого тоталітарна влада наклала ідеологічне табу. І на сьогодні спадщина О. С. Грушевського ґрунтовно не вивчена, тому дана тематика має перспективи подальшого дослідження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Брега Г. С., Юркова О. В. Грушевський Олександр Сергійович. *Енциклопедія історії України*: В 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ: Наук. Думка, 2003. Т. 2: Г-Д. 2004. 528 с.
2. Гирич І. Б. Листи Михайла Грушевського до Олександра Грушевського (до проблеми взаємин двох братів). *Український історик*. 1991. № 3/4. Т. 28/29. С. 416-432.
3. Грушевский А. С. Из истории украинской этнографии: этногр. темы в украинской литературе. Санкт-Петербург, 1910. 29 с.
4. Грушевский А. Из харьковских лет Н. И. Костомарова. Санкт-Петербург, 1908. 65 с.
5. Грушевский А. Н. А. Маркевич: Из прошлого украинской литературы и историографии. Санкт-Петербург, 1911. 82 с.
6. Грушевский А. С. Из истории украинской этнографии: изучение исторических песен. Киев, 1905. 14 с.
7. Довідник з історії України (А-Я): посібн. для серед. загальноосв. навч. закл. / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. Київ: Генеза, 2001. 1136 с.
8. Качкан В. А. З родоводу Грушевських (Олександр Грушевський – історик, етнограф, літературознавець). *Українське народознавство в іменах*: У 2 ч. Ч. 2. Навч. посібник. Київ: Либідь, 1995. С. 160-171.
9. Кіржаєв С. М. Археографічна комісія ВУАН (1918-1934): внесок у розвиток археографії в Україні: Дис... канд. істор. наук. Київ, 1994. 250 с.
10. Матяш І. Літературознавець, історик, архівіст Олександр Грушевський. *Слово і час*, 1998. № 8 (452). С. 38-39.
11. Матяш І. Перший голова Бібліотечно-архівного відділу (до 120-ліття від дня народження О. С. Грушевського). *Студії з архівної справи та документознавства*, 1997. Т. 2. С. 104-110.

12. Матяш І. Б. Особа в українській архівістиці: Біографічні нариси / Держ. комітет архівів України; Укр. держ. НДІ арх. справи та документознавства; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Київ, 2001. 228 с.

13. Пиріг Р. Рідний брат Михайла Грушевського. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*, 1994. № 1. С. 89-93.

14. Пиріг Р. Я., Тельвак В. В. Михайло Грушевський: біографічний нарис. Київ: Либідь, 2017. 576 с.

REFERENCES

1. Breha, H. S. & Yurkova, O. V. (2003). *Hrushevskiyi Oleksandr Serhiiiovych* [Alexander Grushevskiyi]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: V 10 t. / redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in.* Kiev, Nauk. Dumka, 2: H-D, 2004, 528 [in Ukrainian].

2. Hyrych, I. B. (1991). *Lysty Mykhaila Hrushevskoho do Oleksandra Hrushevskoho (do problemy vzaiemyn dvokh brativ)* [Letters from Mikhail Grushevsky to Alexander Grushevsky (to the problem of relations between two brothers)]. *Ukrainskyi istoryk*, 3/4, 28/29, 416-432 [in Ukrainian].

3. Grushevskij, A. S. (1910). *Iz istorii ukrainskoj jetnografii: jetnogr. temy v ukrainskoj literature* [From the history of Ukrainian ethnography: ethnographic topics in Ukrainian literature]. St. Petersburg, 29 [in Russian].

4. Grushevskij, A. (1908). *Iz har'kovskih let N. I. Kostomarova* [From the Kharkov years of N. I. Kostomarov]. St. Petersburg, 65 [in Russian].

5. Grushevskij, A. (1911). *N. A. Markevich: Iz proshlogo ukrainskoj literatury i istoriografii* [N. A. Markevich: From the past of Ukrainian literature and historiography]. St. Petersburg, 82 [in Russian].

6. Grushevskij, A. S. (1905). *Iz istorii ukrainskoj jetnografii: izuchenie istoricheskikh pesen* [From the history of Ukrainian ethnography: the study of historical songs]. Kiev, 14 [in Russian].

7. Pidkova, I. & Shust, R. ed. (2001). *Dovidnyk z istorii Ukrainy (A-Ia)* [A guide to the history of Ukraine]: posibn. dlia sered. zahalnoosv. navch. zakl. Kiev: Geneza, 1136 [in Ukrainian].

8. Kachkanm, V. A. (1995). *Z rodovodu Hrushevskyykh (Oleksandr Hrushevskyy – istoryk, etnohraf, literaturoznavets)* [From the Grushevsky family (Alexander Grushevsky – historian, ethnographer, literary critic)]. *Ukrainske narodoznavstvo v imenakh: U 2 ch. Ch. 2. Navch. posibnyk*. Kiev: Lybid, 160-171 [in Ukrainian].

9. Kirzhaiev, S. M. (1994). *Arkheohrafichna komisiia VUAN (1918-1934): vnesok u rozvytok arkheohrafii v Ukraini* [Archaeographic Commission of the All-Ukrainian Academy of Sciences (1918-1934): contribution to the development of archeography in Ukraine]: *Dys... kand. istor. nauk*. Kiev, 250 [in Ukrainian].

10. Matiash, I. (1998). *Literaturoznavets, istoryk, arkhivist Oleksandr Hrushevskyy* [Literary scholar, historian, archivist Alexander Grushevsky]. *Slovo i chas*, 8 (452), 38-39 [in Ukrainian].

11. Matiash, I. (1997). *Pershyi holova Bibliotechno-arkhivnoho viddilu (do 120-littia vid dnia narodzhennia O.S.Hrushevskoho)* [The first head of the Library and Archives Department (to the 120th anniversary of A.S. Grushevsky)]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 2, 104-110 [in Ukrainian].

12. Matiash, I. B. (2001). *Osoba v ukrainskii arkhivistytsi* [Person in Ukrainian Archivism]: *Biohrafichni narysy / Derzh. komitet arkhiviv Ukrainy; Ukr. derzh. NDI arkh. spravy ta dokumentoznavstva; In-t ukr. arkheohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Grushevskoho NAN Ukrainy*. Kiev, 228 [in Ukrainian].

13. Pyrih, R. (1994). *Ridnyi brat Mykhaila Hrushevskoho* [Brother of Michael Grushevsky]. *Z arkhiviv VUChK-HPU-NKVD-KHB*, 1, 89-93 [in Ukrainian].

14. Pyrih, R. Ya. & Telvak, V. V. (2017). *Mykhailo Hrushevskyy: biohrafichni narys* [Mikhail Grushevsky: a biographical sketch]. Kiev: Lybid, 576 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються окремі аспекти наукової діяльності Олександра Сергійовича Грушевського, зокрема, його науково-організаційна і педагогічна робота, а також здобутки в галузі архівознавства, історії України, етнографії.

Зазначено, що Олександр Грушевський першим порушив питання про необхідність проведення архівної реформи і зробив перші кроки до розроблення такого проекту. Згідно з цими планами, загальне керівництво, координацію теоретичних досліджень і практичних робіт у галузі архівної справи мав здійснювати бібліотечно-архівний відділ Народного міністерства освіти УНР, яким керував Олександр Сергійович. При цьому відділі створювалися археографічна комісія для розроблення теоретичних проблем архівознавства, наукова бібліотека, редакція спеціалізованого часопису «Пам'ятки». Учений заклав основи загальної архівної реформи в Україні (1918 р.), що передбачали створення Національного архіву Української держави в Києві та губернських архівів і комісій на місцях.

Вражає не тільки науково-організаційна та педагогічна діяльність Олександра Грушевського. Він є автором понад 100 наукових праць, присвячених історії України, історіографії, етнографії, історії літератури.

Науково-організаційна й педагогічна діяльність Олександра Грушевського була припинена в серпні 1933 р. – його звільнено зі всіх посад у ВУАН. 9 серпня 1938 р. він був заарештований. За участь в антирадянській націоналістичній організації О. Грушевському визначили міру покарання – п'ять років заслання.

Олександр Сергійович Грушевський, як і його брат Михайло Сергійович, також значною мірою прислужився українській науці, у тому числі в таких галузях як: історія України, етнографія, археографія, архівознавство.

Ключові слова: *Олександр Грушевський, Михайло Грушевський, історія України, архівознавство, етнографія, історія літератури.*

АННОТАЦІЯ

В статтє рассматриваются некоторые аспекты научной деятельности Александра Сергеевича Грушевского, в частности, его научно-организационная и педагогическая работа, а также достижения в области архивоведения, истории Украины, этнографии.

Отмечено, что Александр Грушевский первым поставил вопрос о необходимости проведения архивной реформы и сделал первые шаги к разработке такого проекта. Согласно этим планам, общее руководство, координацию теоретических исследований и практических работ в области архивного дела должен был осуществлять библиотечно-архивный отдел Народного министерства образования УНР, которым руководил Александр Сергеевич. При этом отделе создавались археографическая комиссия для разработки теоретических проблем архивоведения, научная библиотека, редакция специализированного журнала «Пам'ятки». Ученый заложил основы общей архивной реформы в Украине (1918 г.), которая предусматривала создание Национального архива Украинского государства в Киеве и губернских архивов и комиссий на местах.

Поражает не только научно-организационная и педагогическая деятельность Александра Грушевского. Он является автором более 100 научных работ, посвященных истории Украины, историографии, этнографии, истории литературы.

Научно-организационная и педагогическая деятельность Александра Грушевского была прекращена в августе 1933 г. – он был уволен со всех должностей в ВУАН. 9 августа 1938 г. его арестовали. За участие в антисоветской националистической организации А. Грушевскому определили меру наказания – пять лет ссылки.

Александр Сергеевич Грушевский, как и его брат Михаил Сергеевич, также в значительной степени прислужился украинской науке, в том числе в таких областях как: история Украины, этнография, археография, архивоведение.

Ключевые слова: *Александр Грушевский, Михаил Грушевский, история Украины, архивоведение, этнография, история литературы.*